

veizėti vksm. „žiūrėti“: *weyziek kniga ŠP* 24; *weyziedams ant jo jaunistes IŠ* 367₁₂; ŠP 40₂₁.

verčia dkt. „įvertinimas“: *atràda werczia AD* 321₁₂; *werczia dūdame TPS* 445₃.
vienatėjis bdv. „vienintelis“: *jymk sunu sawa winatiejy IŠ* 336₂₃; *sunuy tawa winatiejuy IŠ* 337₅.

vylius dkt. „apgavystė“: *par wilu sawa dukrawedžia prazuwa IŠ* 399₃₁; IŠ 399₂₇.

visius dkt. „giminė, palikuonys“: *tawa wisius pryligs anas IŠ* 336₉; IŠ 355₂.

visuotimas bdv. „1) visuotinas, 2) paprastas“: 1) *pagal wysotymos žynios ŠP* 32₁₈; pažynty (...) *wysôtyma apgymyma kalbos TPS* 448₁;
2) *palykes tyktay žmones wysotymius IŠ* 388₁₀.

žavinti vksm. „žudyti, galabyti“: *karaluka žawyjnty noriėja ŠP* 58₁₂.

žyminimas dkt. „reikšmė, prasmė“: *niejokia neturentys žimynyma DŽ* 130₁₆.

žmonystė dkt. „žmonija“: *pritelus žmonistes AD* 309₁₃.

žvieti vksm. „žvejoti, gaudyti“: *žada muny žwity marga lidekele DŽ* 96₁₁.

žvynas bdv. „apaugęs žvynais“?: *turieja apsiausta kaypo žwina žuwis: waria apautay ant koju; waria szalmas ant galwos yr skyda waria ant pecziu IŠ* 367₂.

Albina Auksoriūtė

ŽEMAIČIŲ ŽODŽIAI PRÝŠININKĖ, PRÝŠINĖ

Vienas iš žemaičių gyvenamojo namo – trobos patalpų pavadinimų – *prýšininkė*. Žemaičių tarmėje vartojami ir kiti šiam žodžiui giminiški pavadinimai: *prýšinė, prýšininkė, prýšininkis*.

Žodis *prýšininkė* žinomas jau iš S. Daukanto raštų. Pasakodamas apie žemaičių trobas, jis pažymi: „O trečiosios [durys] į *prýšininkę*, nu žodžio *prýš*, jog *prýš* trobos durų buvo DB 23“. Kokia šios patalpos paskirtis, S. Daukanto nepaminėta. Dabar šiaurės ir vakarų žemaičių tarmėje *prýšininkė* reiškia trobos patalpą karštinčiams gyventi: *Išėjo (išejo) an karšenės į prýšininkę* Brs. *Parves marčią, mes kelsmos į prýšininkę Šv* (LKŽ X 698). Šiaurės žemaičiai šią patalpą dar vadina *prýšninke*.

„Lietuvių kalbos žodyne“ prie tokio žodžio *prýšininkė* reikšmės aiškinimo dar pridėta: „... ar įrengta seklyčia“ (X 698). Žemaičių tarmėje *prýšininkė* seklyčios prasmės neturi arba tai labai retai pasitaikanti reikšmė. Tokios reikšmės nėra ir ši žodį vartojusio M. Valančiaus raštuose. Tai pažymi ir K. Būga: „Šiaurės vakariečių žemaičių *prýšininkė* ... neatstoja mūsų seklyčios“ II 48. S. Daukantas mini tokius svečių patalpos pavadinimus: *trobos, svetlyčė, alkierius, svečio troba*. Dabar žemaičiai svetainę vadina *gerąja tróba, didžiąja tróba* arba tuo pačiu žodžiu kaip ir visas namas – *tróba*: *Visa šeimyna susirinko su svečiu pasišnekėti į gerąją tróbą* Tl (LKŽ III 243). *Eisma į didžiąją tróbą, virtuvėj nesmagu svečius laikyti Šll. Išplauk trobą, rytoj gal ateis svečių* Kltm.

Svečių kambarį panašiu žodžiu *priešinė* šalia *seklỹčios, sveklỹčios, svetlỹčios* vadina pietų aukštaičiai: *Į priešinę prašyk svečius Srj* (LKŽ X 696). *Suskabinam ir einam priešinėn šokt* DrskŽ 283. Šiaurės ir vakarų žemaičių *prýšininkei* gimi-

nišką karšinių gyvenamosios patalpos pavadinimą *prýšinė* vartoja pietų žemaičiai: *Sūnus marčią parsivedė — mas prýšinė[je] gyvenam* Grd (LKŽ X 696). Tokios pat reikšmės žodis *priešininkas* vartojamas ir ne žemaičio rašytojo Vaižganto kūrinuose: *Sau gi išsiimsias iš sūnaus gerą išimtinę ir ponu sau gyvensias priešinink e* LKŽ X 698. Savo žodyne šį žodį pateikia ir A. Juška: „Antras galas rūmo vadinas priešininkas, kur stov šeimyna“. Čia jau kita reikšmė — „samdinių kambarys, šeimyninė“. Šiaurės ir vakarų žemaičiams dar žinomas žodis *prýšininkis* „priebutis, prieangis“.

Atskirai paminėsime dar porą aukštaičių tarmėje vartojamų pavadinimų: *priešinė, priešinė*. Lietuvių kalbos žodyne viena pateiktų žodžio *priešinė* reikšmių — „namas, troba“ X 695. „Tautoje ir žodyje“ yra K. Būgos paskelbtas A. Kosarzevskio rankraščiuose rastas nežinomo dialektologo žemaitiškų-lietuviškų žodžių sąrašas. Viena jo eilutė tokia: „Priešinė — gryčia“. Jei čia žemaičių žodis, tai turėtų būti *prýšinė*, ne *priešinė*. K. Būga, remdamasis šiuo sąrašu, „Kalboje ir senovėje“ teigia: „Žemaičių priešinė esanti tas pat, kas ir aukštaičių gryčia ir pirkia“ II 48. Iš čia „Lietuvių kalbos žodyne“ atsirado anksčiau minėtoji *priešinės* reikšmė. K. Būga jokių būdu taip nemanė. Jis kėlė klausimą, ar gali *priešinė* reikšti *sekljčią*, kurią, kaip svetimybę, vienas kritikas Vaižganto raštuose pakeitęs žodžiu *priešinė*. Valkininkuose vartojamas pasakymas *priešiniai* dantes „rodo, kad *priešinė* bus greičiau „передняя“ [priemenė] nekaip seklyčia“, — rašo K. Būga (II 49).

Jokioje tarmėje šiuo žodžiu namas, troba nevadinami. Kad *priešinė* yra patalpos pavadinimas, abejonių nekyla. Sugretinimas „priešinė—gryčia“ nereiškia, kad gretinami du gyvenamojo namo pavadinimai. Lietuvių tarmėse žodžiais *gryčia, trobà, pirkia* vadinami ne tik valstiečių gyvenamieji namai, bet ir jų svarbiausios patalpos. Štai dar vienas K. Būgos teiginys: „Šlājaus [gyvenamojo namo] yra šios dalys: 1) gryčia = žem. trobà, 2) seklyčia = žem. prýšininkė [dėl šios gretybės K. Būga toje pačioje „Kalboje ir senovėje“ abejoja], 3) pringis = žem. preimenė“ (K. Būga. Rinkiniai raštai. V., 1959. T. 2. P. 316–317).

Ką reiškia aukštaičių *priešinė*? Kaip minėjome, pietų aukštaičiams — tai gerą pirkios galo, svetainės pavadinimas. Be to, kai kuriems pietų aukštaičiams bei vakarų aukštaičiams kauniškiams šis žodis (kauniškiams ir *priešinė*) yra „priemenė ir patalpa kam pasidėti, kamara“, pvz.: *Priešinėj durys atdaros, ir varo vėjas Krok. Ko stovi priešinėje, eik į pirkia!* Ig. *Išneškit kopūstus in priešinė, ba jau inrūgo* Al. *Šiuosmet menkos bulvės — nė pusę priešinės nepripylėm* Vv (LKŽ X 696).

Ir dar pora giminiškų žodžių: *priešinė* „priebutis“ kartais vartojamas Alvite šalia pavadinimo *gōnkos* bei Kairiuose žinomas žodis *priešinys* „priemenė“ (LKA 39, 40).

Gražina Smalinskienė

FORMOS TEI KLAUSIMU

Žemaičių šnektose (Trýškiai, Eigirdžiai, Raudėnai, Papilė, Akmėnė, Keimė, Užventis, Pāvandenė, Šaukėnai, Padubysys, Pāšilė, Vāiguva) yra užfiksuota forma *tei* „tai“ (parod. įvardis, galintis jungti ir sakinio dalis ar sakinius). Pvz.: *t'ei*